

De broedvogels van Engbertsdijksvenen

2020

Geert Euverman

De voorkant

Op de foto op de voorkant van dit verslag zien we iets wat er schitterend uitziet, maar eigenlijk niet kan. Een Kievit tussen bloeiend Zandblauwtje.

Over het Zandblauwtje schrijft Floron: *Zandblauwtje staat op open en zonnige, droge en grazige plaatsen, voedsel- en kalkarme, zwak zure, uitgesproken stikstofarme en humusarme, grove tot lemige zandgrond, ook op stenige plaatsen.*

Voor de Kievit lezen we bij Sovon: *Hij bereikt de hoogste dichtheden in Laag-Nederland in vochtige open graslanden en in Hoog-Nederland in boerenland met een afwisseling van maïsland en gras.*

Die twee sluiten elkaar dus eigenlijk helemaal uit, dit zie je normaal nooit samen. Behalve in Engbertsdijksvenen dus. In één beeld is hier het unieke van dit gebied gevangen. Deze Kievit waakt op de dam bij uitkijkpunt De Pluus over haar kuikens, die onderaan de dam langs de rand van het water hun kostje bij elkaar scharrelen. Vanaf de eerste rang blij verrast gevolgd door de bezoekers van het veen. Het is dan ook iets wat je haast niet meer ziet, maar daarvoor hebben we gelukkig nog onze natuurgebieden. Het was ook niet het enige paartje Kievit die het hier naar de zin had. In het hele veen waren dit jaar maar liefst 26 territoria, niet eerder broedden er hier zoveel. Daarbij hadden ze gezelschap van een paar andere karakteristieke vogels van het boerenland, die het bij de boer zo moeilijk hebben. Het hernieuwde, nu weidse Engbertsdijksvenen, zonder al die berken bood afgelopen voorjaar alles wat ze nodig hebben. De media besteedden dit voorjaar veel aandacht aan de inspanning voor het behoud van onze weidevogels door de Weidevogelgroep Geesteren, hier niet zo ver vandaan. Veel tijd en geld werd er ingestoken, boeren werkten er graag aan mee. Maar alle moeite voor niets: er kwam vrijwel geen kuiken groot, ondanks alle inspanningen. Maar het is ook wel te verklaren. Zo'n klein stukje boerenland met zoveel weidevogelkuikens op een kluitje is alsof je in een drukke kroeg een schaal bitterballen in een hoek van het biljart zet. Met de boodschap dat er niemand aan mag zitten. Dat lukt nooit, je kijkt even een andere kant op en ze zijn weg. Het veen is geen biljartlaken, de ballen kun je hier goed verstoppen. Ondanks alle gevaren op de grond en vanuit de lucht zien de boerenlandvogels hier in ieder geval een deel van hun jongen uitvliegen. Rust en ruimte, vegetatie waar je nog in weg kunt kruipen, voedsel voor de jongen, hier vinden ze het nog.

Broedvogels in Engbertsdijkswenen 2020

Ook in 2020 is Engbertsdijkswenen weer in zijn geheel op broedvogels geïnventariseerd, volgens de beproefde methode. Dat sprak dit jaar echter niet vanzelf, alles werd immers anders door Corona. Vlak voor het veldseizoen kwam het bericht van Staatsbosbeheer dat alle vrijwilligerswerk werd stopgezet. Dat leek voor het broedvogelonderzoek niet aan de orde: iedere teller heeft immers een bubbel van ongeveer 100 ha alleen voor zichzelf. Een betere manier om afstand tot de medemens te bewaren kun je niet bedenken. Daar bleek Staatsbosbeheer toch anders over te denken, het verbod gold zonder pardon voor alle vrijwilligerswerk. Hierdoor ontstond de nogal absurde situatie dat je niet in alle eenzaamheid je telling kon uitvoeren, maar dat je op de wandelpaden wel hele hordes naar frisse lucht hunkerende bezoekers moest ontwijken. Gelukkig werd de verantwoordelijkheid voor het veldwerk overgenomen door Sovon, en konden we met inachtneming van alle regels, toch onze gang gaan. Daarbij vielen we nogal op bij die vele bezoekers: het veen is momenteel immers vrijwel in zijn

geheel te overzien! Om aan te geven dat we er niet zomaar wat liepen, is dit jaar dan ook voor het eerst gebruik gemaakt van de oranje armbanden van Sovon, als nazaten van de Binnenlandse Strijdkrachten. Dat bleek verrassend goed te werken: wanneer je weer op de vrij toegankelijke paden liep werd je regelmatig aangesproken door belangstellende bezoekers. Heel bijzonder dat aan een smalle reep stof zoveel autoriteit wordt toegekend.

Voor het inventarisatiewerk is het gebied nog steeds verdeeld in tien vakken, elk met eigen vaste tellers. De minimum inspanning die van elke teller gevraagd wordt zijn vijf bezoeken, te beginnen in het eerste weekeinde van april, en dan om de veertien dagen. Dit schema is al jaren hetzelfde, en vanaf het begin vooral gericht op de watervogels. Omdat nu een veel bredere reeks vogels gevolgd wordt, is het seizoen veel verder gerekt. Daarom wordt het tellen aangevuld met deelbezoeken voor soorten die met de standaardbezoeken deels gemist zullen worden. Voor ganzen moet je bijvoorbeeld al eerder het veld in, een heel aantal andere soorten kun je in hoogzomer nog treffen. De resultaten worden ingevoerd in Avimap, het programma van Sovon dat uit de gegevens het aantal territoria destilleert. De gevonden aantallen uit de standaardbezoeken zijn aangevuld met de resultaten van de deelbezoeken, voor soorten als Nachtzwaluw en Grauwe klauwier. Alles wat bij deze extra rondjes als 'bijvangst' is genoteerd werd eveneens ingevoerd in Avimap. Verder is waarneming.nl uitgeplozen op relevante meldingen van de vele bezoekers van Engbertsdijkswenen. Dit alles leidt dan tot de bijgevoegde tabel.

De meeste soorten uit deze selectie worden jaarlijks geteld. Sommige omdat ze gevraagd worden voor het SNL (Subsidiestelsel Natuur en Landschap), of gewoon omdat het ze niet goed vergaat, en we dat wel willen bijhouden. Ook een aantal op zich niet schaarse, maar in het veen niet algemene soorten houden we bij. Het komt er nu op neer, dat slechts een paar algemene, voor het veen minder belangrijke, soorten niet worden geteld. Deze staan onderaan in de tabel. Een uitzondering is de Weide van Overesch, een al tientallen jaren begraasd deelgebied. Dit is al vanaf 1986 een BMP (Broedvogel Monitoring Project) voor alle soorten, en geeft een mooie referentie voor deze algemene soorten. De getallen uit dit deelgebied geven een duidelijke aanvulling op wat de veranderingen in het landschap teweeg brengen. Zo is bijvoorbeeld met het verwijderen van de berkenopslag het aantal Fitissen in dit deel dit jaar gehalveerd. Dat verwijderen van de berken, dat ging dit jaar nog weer gewoon door. Soms vooral opslag, maar ook nog wel stukken opgaand bos. Ook werden nu de stapels hout afgevoerd die overal nog opgetast lagen, zoals in de Weide van Overesch. En ook van het stuk opgaand bos dat de oostkant van de Weide afsloot van het landbouwgebied daar. Aansluitend werden delen zelfs geklepeld om de laatste restjes op te ruimen. Van bos, via een kapvlakte met hoge stapels takkenbossen naar een egale, onbegroeide bodem: een enorme metamorfose.

Dat viel in het vroege voorjaar nog meer op, door het vele water. De bodem liet het vele regenwater van de voorgaande winter maar heel slecht door, met als gevolg overal ondiepe plassen bij de start van het telseizoen. Voor enkele tellers was het of ze op een andere plek waren beland, met bijvoorbeeld baltsende Kleine plevieren, waar tot voor kort Geelgors en Boompieper het nog voor het zeggen hadden. De vreugde over deze drassigheid was maar van korte duur. In het voorjaar werd het water nauwelijks meer aangevuld door regen, en verdween het zienderogen. Dat gold zeker voor de randen van het veen, in de centrale veenrug bleef tussen de dammetjes nog wel water over.

De groep watervogels, waar vanouds bij de tellingen de meeste aandacht naar uitgaat, deed het voor het zoveelste jaar op rij minder goed. Zo zijn van de eendensoorten die zowel in 2003 als 2020 geteld werden, er nu nog maar ongeveer één derde over. Van de bijna 40 Meerkoeten en Waterhoentjes van de eerste jaren, rest nu nog slechts 1 Meerkoet. Wel leek het er even op dat er oude tijden aanbraken met het verschijnen van een grote groep Kokmeeuwen, maar deze hielden het ook voor gezien toen het water in rap tempo verdampste. Op zich hoort een hoogveengebied door zijn voedselarme karakter ook helemaal geen grote vogeldichtheid te hebben, misschien is deze ontwikkeling een voorteken dat het wat dat betreft de goede kant op gaat. Maar meer voor de hand ligt het, dat het veel van deze soorten ook buiten het veen niet zo goed gaat. Dat de combinatie van beide factoren zich hier versterken, dat kan ook.

Dat de groep van de bosvogels een flinke tik zou krijgen is natuurlijk geen wonder. Toch is de achteruitgang niet evenredig aan de oppervlakte gekapt bos, en valt dus gelukkig niet zo negatief uit. De reden daarvoor zal wezen, dat juist een paar delen ouder en verder ontwikkeld bos zijn gespaard, en deze herbergen de meeste soorten. De jonge berkenbossen die zijn gekapt waren juist heel arm aan vogelsoorten, op enkele algemene na, die niet door de Telgroep worden gevolgd. Waar begroeiingen van wilgen werden opgeruimd is het gemis wat groter. Dit was bijvoorbeeld het bolwerk van de Spotvogel, deze is dan ook grotendeels weg van teruggeweest. Aan de andere kant zorgden de her en der gespaarde struwelen dit jaar dan wel weer voor een recordaantal Grauwe klauwieren. De droge delen van het veen zorgen voorlopig voor de grootste veranderingen, wat niet verwonderlijk is. Soms negatieve, zo is de Kneu blijkbaar niet blij met het verdwijnen van de zangposten op de hei. Maar ook positieve, zoals de uitschieter van de Boomleeuwerik, met een nieuw record. Nooit eerder zagen we ook zulke grote aantallen Tapuiten tot laat in het voorjaar, maar ineens waren ze toch allemaal verdwenen, helaas. De kale bodem met her en der wortelkluiten van omgevallen bomen, het lijkt een ideaal broedterrein voor hen. Misschien moeten we hiervoor nog een jaartje wachten. Hier en daar zagen we op deze ontboste terreindelen ook territoria van soorten van wat we de boerenlandvogels noemen. Maar de grootste dichtheid van deze groep vonden we toch op de centrale hoogveenrug, en dan vooral het zuidelijk deel hiervan. Hier was na de machinale wervelstorm een korte, friscgroene vegetatie van Pijpenstrootje ontstaan, welke vooral op Kieviten een geweldige aantrekkingskracht bleek te hebben. Ze hadden bovendien gezelschap van Tureluurs, Veldleeuweriken, Gele kwikstaarten en Graspiepers. Kortom de hele groep boerenlandvogels, die je buiten het veen tegenwoordig zo moet missen. Het wordt je vreemd te moede: een tocht begeleid door alarmerende Kieviten, een enkele Wulp, en dan die zangvogels, sommige met voer in de snavel. We missen tot nu toe alleen nog de Grutto, die vroeger ook gewoon in de Pijpenstrootjes zijn nest maakte. Er moet wat te wensen overblijven.

De beheerangreep van Staatsbosbeheer kun je zien als een opzettelijke natuurramp, zoals een grote brand. De combinatie van droogte en veel te veel stikstofdepositie zorgden voor een versnelde groei van berken en Pijpenstrootje. Door het machinale geweld is de ontwikkeling van deze begroeiing teruggedraaid, en kan het terrein zich opnieuw ontwikkelen. Daar komt de komende jaren nog weer de vernatting door de aanleg van dammen en de inrichting van de buffer bij. Als het goed is en de rust is weergekeerd, zal het veen daarna hopelijk zijn openheid behouden. Dit was het natuurlijke biotoop voor een deel van wat wij tegenwoordig weidevogels noemen. De plotselinge aantallen uit deze groep van dit jaar laat zien dat ze in staat zijn hier meteen weer hun plek te hervinden.

Voor de liefhebber van de broedvogeltellingen was het hier dus smullen, maar later in het jaar liet een vaste wintergast, de Klapetekster, het voor het eerst in 28 jaar afweten. Over dit voorkomen is recent een verslag verschenen van Peter van den Akker, die als mogelijke oorzaak van het wegblijven het verdwijnen van geschikte slaap- en slachtbomen voor de Klapetekster noemt. Dat zie je dus vaker, dat wat voor de één goed is, pakt verkeerd uit voor een ander. Als ooit het veen ingericht is, zal blijken wat er overblijft van alles wat we er nu treffen. Maar voordat het zover is zal het nog wel een tijdje duren.

<https://www.knnv.nl/files/Klapeteksterresultaten>

Het weer in de winter en de broedperiode

Voor de blijvers onder de broedvogels was de voorgaande winter er één die ze probleemloos konden doorstaan. Met een gemiddelde temperatuur van 6,4 °C tegen 3,4 °C normaal was deze winter uitzonderlijk zacht. Deze winter was de op één na zachtste winter sinds het begin van de metingen in 1901, na die van 2006-2007 met 6,6 °C. Op 21 januari werd in Maastricht met -5,4 °C de laagste temperatuur van deze winter bereikt. Het Limburgse Ell registreerde deze dag de eerste en enige ijsdag van deze winter. Februari was ook vaak zeer zacht, met op de 16^e op veel plaatsen temperaturen boven de 15 °C. In het Limburgse Arcen werd het die dag zelfs 18,3 °C, de hoogste temperatuur van deze winter. Februari telde twee vorstdagen waardoor het totaal voor de winter uitkomt op vijftien, aanzienlijk minder dan het klimatologisch gemiddelde van 38.

De winter als geheel was vrij nat met landelijk gemiddeld 245 mm tegen 195 mm normaal, wat vooral voor rekening kwam van de recordnatte februari. Er viel gemiddeld over het land 147 mm neerslag, terwijl 55 mm het langjarig gemiddelde is. In delen van het midden en noordoosten viel er die maand plaatselijk meer dan 170 mm. Pas op 26 en 27 februari kwam het voor het eerst in deze winter op meer plaatsen tot (natte) sneeuw.

Het voorjaar was het zonnigste sinds het begin van de metingen. Met een gemiddelde temperatuur van 10,3 °C tegen 9,5 °C normaal was de lente van 2020 vrij zacht, wat vooral voor rekening kwam van april. Maart was vrij zacht met 6,8 °C tegen 6,2 °C normaal. April was met 11,1 °C tegen 9,2 °C zeer zacht en goed voor een zesde plaats in de lijst met warmste aprilmaanden. Mei was daarentegen een exact normale maand met 13,1 °C.

Maart was eerst somber en nat, met van tijd tot tijd ook veel wind. Daarbij lagen de temperaturen over het algemeen boven normaal. Vanaf 15 maart veranderde het weerbeeld. Er volgde een zonovergoten en droge tweede maandheft waarin vooral de nachten soms koud waren. Het koudst werd het op 30 maart in Hupsel met -6,6 °C, de laagste temperatuur van deze lente en zelfs kouder dan het afgelopen winter is geweest.

April kende een koud en vrij somber begin, met plaatselijk nog matige vorst in de nacht. Daarna warmde het geleidelijk op en werd het op 8 april in het zuiden plaatselijk zomers warm. Tot en met de 12^e was het zeer zonnig en bleef het op de meeste plaatsen droog. De maxima kwamen nauwelijks meer boven de 10 °C uit en in de nachten vroom het landinwaarts licht. Vanaf 16 april was het overwegend droog en uitermate zonnig weer.

Mei begon koel met enkele regen- en onweersbuien. Vanaf Bevrijdingsdag (5 mei) werd het zonnig en droog en warmde het geleidelijk op. Op 9 mei werd het plaatselijk zomers warm met 25 °C of meer. Op 21 mei werd in Westdorpe met 28,7 °C de hoogste temperatuur van de lente bereikt. De Bilt registreerde met 26,7 °C de enige zomerse dag van de lente, normaal zijn dat er vier. Het aantal warme dagen (20 °C of hoger) lag met vierentwintig ruim boven het langjarig gemiddelde van veertien.

Juni was met gemiddeld over het land 84 mm neerslag tegen normaal 68 mm duidelijk natter dan normaal. De neerslag was ongelijk over het land verdeeld, omdat de regen vaak tijdens zware, lokale buien viel. In Vriezenveensewijk viel bijvoorbeeld op 14 juni 55 mm in 8 uur tijd. Op 27 juni waren er in het noordoosten zware buien, waarvoor het KNMI kortdurend een code oranje uitgaf. De zomer begon in juni met een gemiddelde temperatuur van ca. 17,5°C tegen 15,6°C normaal.

De lente telde in totaal twaalf vorstdagen, het normale aantal. Wel was het zeer droog met gemiddeld over het land 77 mm neerslag tegen een langjarig gemiddelde van 172 mm. Maart was al vrij droog met gemiddeld 51 mm tegen 68 mm. April en mei waren zelfs zeer droog met 11 mm (tegen 42 normaal) en 15 mm (tegen 61 normaal), beide goed voor een plaats in de top 10 droogste april- en meimaanden. Vrijwel alle neerslag in maart, en daarmee ook het grootste deel van de neerslag van deze lente, viel in de eerste veertien dagen van de maand. De meeste neerslag viel deze lente in het zuiden van het land, ca. 100 mm. Het droogst was het in het westen en noorden van het land met lokaal slechts 50-60 mm neerslag. Er viel 92 mm tegen 171 mm normaal. Met gemiddeld over het land 805 uren zon tegen 517 uren zon normaal was het de zonnigste lente sinds het begin van de betrouwbare metingen in 1901. April was zelfs record zonnig met 287 zonuren tegen 178 zonuren normaal. Het minst zonnig was het in het oosten van het land, met in Twente 752 uren zon. De scheen zon 792 uur tegen 502 uur normaal, eveneens een record.

De voortgang van de bufferzone

Aan de grote plannen voor de herinrichting voor de waterhuishouding wordt nog steeds gesleuteld.

Er is nu wel een begrenzing vastgesteld, maar verder is er nog steeds niets concreet. Dat is heel frustrerend, ook voor de boeren die er het meest mee te maken krijgen, en intussen wel willen meewerken. Maar er moet nog steeds opnieuw weer van alles onderzocht worden, waar de provincie dan eerst weer op wil wachten. Wat hadden er al mooie dingen gedaan kunnen worden met het geld, dat nu al aan de onderzoeksbureaus uitgegeven is.

Je zou verwachten dat na alweer een kurkdroog jaar alle seinen op groen zouden staan, voor zowel natuur als de landbouwers. Afgelopen zomer pleitten waterschapsbestuurders voor de aanleg van grote waterbuffers in hoog Nederland. Regenwater valt er immers nog genoeg, maar meest op een tijd dat je het niet nodig hebt, of het is teveel ineens. Wanneer het traject voor de inrichting van de buffers voor het veen niet al zo lang had doorgesudderd, maar pas nu zou worden opgestart was dit hier een uitgelezen mogelijkheid geweest. De tijd is er al een hele tijd rijp voor. Al in september 2008 verscheen het Tweede Deltaplan, opgesteld door de commissie onder leiding van oud-minister van Landbouw Veerman. Daarin voor onze omgeving de aanbeveling:

'Het hoger gelegen Oost-Nederland moet in de toekomst bij extreme neerslag veel meer water vasthouden om overstromingen in West-Nederland te voorkomen. Voor het gebied van Waterschap Regge en Dinkel is om die reden 8200 hectare extra grond nodig voor waterberging'.

De gedachte was hierbij vooral om wateroverlast door de grote rivieren te voorkomen. Dat al zo snel door klimaatverandering de verdroging minstens een even groot probleem wordt was toen nog niet eens aan de orde, maar is nu misschien nog wel belangrijker. Maar er zal nog heel wat water vroegtijdig naar de zee vloeien voor al die waterberging er is, als je ziet hoeveel moeite het nu al kost om die 500 ha bij Engbertsdijkerven ingericht te krijgen...

Afgelopen voorjaar stonden op de akkers bij Kloosterhaar al in april de beregeningsinstallatie te spuiten. Mede om die beregening voor de landbouw mogelijk te maken wordt trapsgewijs IJsselwater aangevoerd, via het Veenkanaal tot ver voorbij Engbertsdijkerven. Schoon, helder water: je kunt dan weer eens vanaf een brug naar de bodem kijken, net als vroeger. Alleen stroomt het nu de verkeerde kant op..

Broedvogels 2020

Hierna volgt een overzicht van het wel en wee van de **Rode Lijstsoorten**, plus nog een enkele andere als daar wat over te melden valt dat de moeite waard is. Evenals voorgaande jaren worden geen verspreidingskaarten gebruikt. Door het nu helemaal open en overzichtelijk terrein is de kans op verstoring alleen nog maar toegenomen. Zeker met de voorgenomen werkzaamheden zal er komende jaren al genoeg reuring in het terrein wezen, daar moeten geen ongenode bezoekers extra bij komen. Van de Rode Lijstsoorten die we tot voor kort nog wel mochten noteren is jammer genoeg de **Grutto** nog steeds niet terug als broedvogel. Dit ondanks de ongekende opbloei van de groep weidevogels in een deel van het veen. Ze hadden er zo mooi bijgepast. Waar we nu ook definitief afscheid van hebben genomen is de **Zomertortel**, al voor het tweede jaar op rij afwezig. Voor de 'gewone' broedvogels is er nog een eervolle vermelding voor de **Fazant**: ze bereikten hun hoogste score ooit.

Wilde eend 49 Vogel van het jaar

Je had het nooit verwacht: ooit in een verslag over de broedvogels van Engbertsdijkerven, nog eens over deze zo heel gewone soort te schrijven. Maar je kunt er niet omheen: 2020 is het Jaar van de Wilde eend. Al jaren neemt de Nederlandse populatie af, voor de Telgroep reden om deze ook 'mee te nemen' bij de tellingen. Voor het eerst in 2017, en ook hier zien we in deze korte reeks al een achteruitgang. Landelijk is deze terugloop als broedvogel nu 30%. Nog even en ze staan samen met Haas en Konijn niet meer op het kerstmenu, maar op de Rode Lijst. Hoe het zo ver heeft kunnen komen, daar wordt nu naarstig onderzoek naar gedaan. Vandaar dat: Jaar Van, speciaal voor hen.

Slobeend 11 RL

Na een aantal zeer magere jaren toch weer een opleving van deze mooie eendensoort. De meeste hielden zich op aan de noordoostkant van het veen. Daar zal de nieuwe openheid na de grootschalige kaalkap zeker aan hebben bijgedragen. Voor een soort die min of meer gerekend wordt tot de weidevogels begint het landschap er voor hen waarschijnlijk weer een beetje op te lijken.

Zomertaling 2 RL

Vorig jaar moesten we het voor het eerst helemaal zonder doen, maar dit jaar bleven er weer wat hangen. Voor deze soort gelden daarvoor wel dezelfde argumenten als bij de Slobeend.

Wintertaling 41 RL

Onder de eenden toch wel de meest karakteristieke soort voor Engbertsdijkerven. De aantallen van een jaar of wat geleden worden niet meer gehaald, maar de laatste vijf jaar blijven ze gelukkig wel op hetzelfde peil. Dat mag ook wel, voor een soort waar het enige kijkscherm van Engbertsdijkerven naar is genoemd. Al zal niet iedereen weten, dat met het Krikeantje deze eend wordt bedoeld.

Patrijs 0 RL

De patrijs hoort in dit rapport, al hebben ze nog steeds geen territorium weten te veroveren. Maar ze zijn nu eenmaal benoemd tot mascotte van de gemeente Twenterand, voor een natuurlijker buitengebied. Onder het motto: als het hen goed gaat, profiteren andere soortgroepen daar ook van.

Om het ze meer naar de zin te maken, zijn er in de gemeente allerlei initiatieven genomen, onder meer door het stimuleren van kruidenstroken op boerenland. Op een enkele plek werkt dat al verrassend goed, waarschijnlijk vooral door de combinatie van aangepast bembereiding, kruidenstroken en niet in de laatste plaats de medewerking van een aantal landbouwers op eigen initiatief.

We zien bijvoorbeeld de grootste opleving daar waar graan wordt verbouwd, waarbij de eigenaar de sloten tussen de percelen in de winter ongemaaid laat. Ook tegen Engbertsdijkerven aan liggen akkerranden met kruidenstroken, aan de westkant van de Paterswal. Vanuit hier hebben dan ook de eerste Patrijzen de stoute schoenen aangetrokken: er werd een koppel gezien op de Krikkendijk, eind juni. Mogelijk hebben ze zich op de grote akker van Staatsbosbeheer al wel gevestigd, maar is het onder de radar gebleven. Je moet er toch even apart voor op pad, maar het lijkt zeker de moeite waard om er een avondbezoek vroeg in het seizoen aan te spenderen.

Gisteren heb ik de Patrijs weer eens opgezocht in de vogelgids. Ik stond versteld van de schoonheid, niet alleen van de Patrijs zelf, maar ook van de beschrijving. Meesterlijk! Moet je horen: 'Herkenning. Compact met een rond lichaam en kleine ronde kop. Eerste indruk is die van een grijsbruine vogel met roestrood op de staart; van dichterbij: oranjebruin gezicht en keel. Donkerbruine hoefijzervormige buikvlek. Kastanjebruine strepen op de flanken.'

Flanken! Prachtig hè? En nou komt het mooiste: 'Delicaat gemarmerde asgrijze borst!'

Nou krijg ik toch zo'n zin in een Patrijs, Nico! Delicaat gemarmerde asgrijze borst! Een Patrijs, meer vraag ik niet van je, Nico. Rijden maar!

Uit: WENSVOGELS, Hans Dorrestijn

Geoorde fuut 3 Doelsoort Natura 2000

Het leek er even op dat deze Natura 2000 soort voor het veen verloren zou gaan. De laatste twee jaren kon nog maar met moeite één territorium bij elkaar geschraapt worden. Geoorde futen hebben de laatste jaren natuurherstelprojecten in rijkere omgevingen ontdekt. Dat zal zeker te maken hebben met de beschikbare prooien. Het is nooit onderzocht, maar het lijkt erop dat er in de veenplassen steeds minder te halen valt. Ook nu lijkt het erop dat het broedsucces maar matig was. Er is slechts één late melding, in juli, van mogelijk een paar met juvenielen. Veel kans dat er jongen gemist zijn is er verder niet: er waren 2 territoria op de grote plas bij de Pluus, en 1 in zuid. Beide plekken trekken altijd veel vogelaars, en jonge Geoorde futen zouden zeker niet zijn gemist.

Wespendief 1

Er zijn een heel aantal waarnemingen van Wespendieven in en rond het veen, maar geen enkele duidt op een broedgeval. Wel waren ze vrijwel uitsluitend van de noordwestzijde van het veen, zowel erbinen als erbuiten. De vroegste datum is 22 mei, de laatste 4 augustus. Het territorium is toegekend aan deelgebied 1, met ondermeer het heideveld waar ze ook aan de grond zijn gezien. Maar daar zullen ze zeker niet gebroed hebben: in de voorgaande winter is hier juist het grootste gedeelte opgaand hout verwijderd. Meer kans lijkt er op de randen ouder bos rond de oude zandafgravingen in de omgeving. Er is slechts één waarneming in de zuidhelft van het veen, maar dan wel meteen een intrigerende: in de Weide van Overesch werd op 25 juli een volwassen vogel met een juveniel aan de grond gezien. Dat is op slechts een paar honderd meter van het nest dat zo goed als zeker in 2018 door Wespendieven is gebruikt. Om dit horst is dan ook een royale strook bos gespaard, maar hier zijn ze dit jaar nooit waargenomen. Het blijven lastige klanten.

Grauwe- en Steppiekiekendief RL

Jarenlang was het vaste prik: in vrijwel alle deelgebieden werden wel waarnemingen genoteerd van Bruine en Blauwe kiekendieven. Dit jaar kwam er een aanvulling van wel een heel bijzondere aard: een baltsend paar Steppiekiekendief! Op 22 mei werd genoteerd: *Paartje kwam uit omgeving hoogveenkern en vloog achter elkaar aan naar bouwlanden. Hier dook man enkele keren in boogvluchten naar vrouw.* Daar bleef het echter bij, ze zijn daarna geen enkele keer weer gezien.

Wel nog op 12 juni een jagend vrouwtje Grauwe kiekendief, eveneens achter de hoogveenkern en over de nu kale vlakte verder naar het zuiden. Geen van beide waren hier wel eens broedvogel, maar op kiekendiefgebied weet je het de laatste jaren maar nooit. De Grauwe brachten immers in 2011 al eens met succes vier jongen groot vlak buiten het reservaat. Het mannetje van dat stel deed regelmatig zijn boodschappen in het veen. Wie weet wat ze de komende jaren hier voor mogelijkheden zien.

Kraanvogel 1 RL

Dit broedseizoen was voortdurend één paar aanwezig in het veen. Waarschijnlijk is het steeds het paar dat hier de weg al een paar jaar weet, ze zochten ook nu weer vooral de plekken op waar eerder is gebroed. Zeker voor de Kraanvogels zal het de laatste twee jaar weer een verrassing zijn, hoe hun terrein er nu weer bij ligt. Rond de bekende broedplekken is ook nu immers weer op grote schaal berkenopslag verwijderd. Dat maakt het waarnemen makkelijker, maar omgekeerd is de kans op verstoring ook veel groter. Bij aankomst troffen ze dit een gebied met redelijk veel open water. Maar die plassen schrompelden in hoog tempo in, mogelijk heeft het paar daar ook veel moeite mee gehad. Na de eerste waarneming op 26 februari leken ze op 11 maart al bezig met nestbouw, aan de rand van, toen nog, een plas. Maar daarna zag je ze ook in andere deelgebieden baltzen, tot ver in het voorjaar. Heel bijzonder was het gedrag van het stel op 25 april: het kwam zonder een kik te geven aanvliegen, om op minder dan honderd meter van de beschouwer in te vallen, zonder deze blijkbaar een blik waard te gunnen. Ook hier landden ze op een plek waar ze in voorgaande jaren al eens een nest hadden. Maar op 20 mei werd alsnog één vliegende vogel gezien, richting het foerageergebied aan de rand of buiten het veen. Op 5 juni werd het paartje op de broedplaats gezien: één op het nest, de andere wakend. Dit was op een plek wat normaal open water zou moeten wezen. Wel is de drooggevalle bodem dan zeer onbegaanbaar, moeilijk te belopen voor predatoren. En ook voor controles, er is achteraf niet gezocht naar het nest. Helaas: op 17 juni liep het stel weer samen buiten het veen, en was duidelijk dat de broedpoging zonder succes was geëindigd... Wat mogelijk ook heeft bijgedragen aan de mislukking is de extreme neerslag half juni: in Westerhaar viel in korte tijd 55 mm. Mogelijk sneuvelden de eieren net bij het uitkomen, of waren er juist heel jonge kuikens, het zou net kunnen met de geschatte periode dat ze broedden. Na het broedseizoen was het paar nog tot in ieder geval 5 oktober in en om het veen aanwezig.

Er waren dit jaar maar zeer weinig waarnemingen van andere Kraanvogels dan het genoemde paar. Er werden dan drie vogels waargenomen, allen adult. Slechts één keer was er een groepje, dat waarschijnlijk in het veen had overnacht: op 4 mei vlogen zes vogels af van de plassen aan de westkant van het veen. Tegelijkertijd was er ook een paar aan het foerageren, op de akker van Staatsbosbeheer aan de Paterswal.

[10 september 2020 Kraanvogels in de buurt van de Engbertsdijkvenen - YouTube](#)

Kievit 26

Deze min of meer explosie was toch wel het meest onverwachte effect van de kaalkap in het veen. Vorig jaar lieten ze voor het eerst dubbele cijfers zien, dit jaar brachten ze dat tot meer dan een verdubbeling! De nu kale bodem met meer of minder hergroei van Pijpenstrootje, het had blijkbaar alles wat ze in het boerenland tegenwoordig missen: rust en voedsel voor de kuikens. En de mogelijkheid om dekking te zoeken voor hun belagers, iets wat in intensief landbouwgebied niet meer mogelijk is. Er zullen zeker ook hier nog wel de nodige broedsels verstoord zijn geraakt. Maar de fanatiek alarmerende oudervogels die je achtervolgden tot je ver genoeg naar hun zin weg was zeggen alles. De Kieviten zaten redelijk verspreid over de verschillende kapvlaktes, maar het zwaartepunt lag toch wel in het centrale deel tussen Nieuwe Leidijk en Engbertsdijk.

Kleine plevier **6**

Ook voor deze pionier onder de steltlopers zag het er zeker in het begin van het voorjaar goed uit. Her en der afgeschrapte bodems, waar op veel plekken plassen op stonden. Niet eerder zagen we op zoveel plekken baltsende pleviertjes als dit jaar. Eén keer met een stuk of vijf foeragerende Groenpootruiters vanuit de plas als decor. Jammer genoeg verdampte met het water ook deze onverwachte toegift, en lieten ze hun territoria in de steek. Maar het blijft toch bijzonder, baltsende Kleine plevieren naast een restantje bos, gespaard om het grote horst, dat hierin zat van een jaar eerder...

Watersnip **3** **RL**

Van deze soort zou je juist wat meer verwacht hebben in het afgelopen seizoen. Vroeg in het voorjaar overall nattigheid, die al snel veranderde in grote stukken plasdras, of slik. Voor snippen de ideale omgeving zou je denken, maar dat vonden ze zelf dus niet. Maar een op het oog geschikte omgeving alleen is natuurlijk niet genoeg. Mogelijk konden ze wel lekker peuren, maar kwamen ze daarbij maar weinig eetbaars tegen. En als het daaraan schort, dan houdt het natuurlijk op.

Wulp **1** **RL**

Al was het er maar één, ze waren in ieder geval weer terug. Ook deze weer in het centrale deel. Het zal in ieder geval een serieuze broedpoging betroffen hebben: een avondbezoek voor de Nachtzwaluw werd op plezierige wijze begeleid door een alarmerende Wulp. Een bijzonder nostalgische ervaring.

Tureluur **6** **RL**

Ook voor deze weidevogel een nieuw record, en ook voor hen was het centrale deel van het veen het meest aantrekkelijk. Misschien ook wel door de concentratie aan Kieviten, het was schier onmogelijk hier onopgemerkt een bezoek te brengen. Dat zal ook zijn opgegaan voor bezoekers als Vos en Wild zwijn, of bij gevaar vanuit de lucht.

Kokmeeuw **20**

Het was een bijna vergeten aanblik en geluid, zwermen Kokmeeuwen boven een potentiële broedplaats. Jarenlang zijn ze bestreden, maar toe ze eindelijk helemaal weg waren werd het wel heel erg stil in het veen. Een meeuwenkolonie zorgt toch voor levendigheid, en daarbij de kans dat er een nog wat exclusievere soort zich bij hen aansluit. De meeuwen hielden zich, zeker in het begin, voornamelijk op aan de oostkant. Maar ook hier hadden ze blijkbaar al vrij snel door dat het niet de goede kant op ging met hun kraamkamer, ze zwierven dan ineens met een hele groep boven een ander deel van het veen.

Eind april werd het aantal paren geschat op 70, maar het werden er steeds minder. Begin juni bleef het steken op 20 paar, waarvan op twee plaatsen 3, respectievelijk 4 er in ieder geval een nest hadden. Van de soorten die wel eens het gezelschap van deze meeuwen opzoeken waren dat op 22 mei 2 Witwangsterns, en 3 Zwarte sterns. Helaas eveneens geen blijvertjes.

Koekoek 5 RL

Voor de koekoek wordt het er niet beter op. Ze doen het al jaren achtereen steeds minder, ook landelijk, maar in het veen gaat dat al een paar jaar achtereen een stukje sneller. De nieuwe openheid van het terrein zal ze zeker parten hebben gespeeld. De potentiële gastouders zijn er nog steeds, sommige deden het dit jaar zelfs beter dan in jaren. Maar de mogelijkheden voor de vrouwtjes om haar afzetmogelijkheden eens rustig te bespieden zijn grotendeels verdwenen. Maar af en toe lukt het hen toch, een stel pleegouders met een jong op te schepen. Het jong op de foto is van vorig jaar. Roepende mannetjes lieten zich nu voornamelijk horen vanuit de overgebleven bosranden.

Ransuil 1 RL

Op 21 mei werden bedelende jonge Ransuilen gehoord bij de P-plaats in de Pollen, helemaal in de zuidpunt van het reservaat. Dat was de enige waarneming in de broedtijd, maar in de herfst kwam er een mooie aanvulling. Op 24 november vlogen bij een avondbezoek een aantal Ransuilen uit een boomgroep, aan de noordkant van het veen. Een dag later werd nog eens goed gezocht, en werd de roestboom gevonden. Er bleken minimaal acht uilen hier de dag door te brengen. Omdat dit op een verstoringgevoelige plek was, is de plek niet nog weer eens bezocht. Maar acht is al heel mooi, voor een soort die nog steeds achteruit kachelt. Wie weet blijven er wat van hangen als broedvogel.

Nachtzwaluw 40

Wie dit een jaar of twintig geleden had voorspeld, was een beetje meewarig aangekeken. Rond de eeuwwisseling begon het immers met af en toe 1 á 2 territoria, en dat was toen iets heel bijzonders. Landelijk ging het al steeds beter met de soort, maar in Engbertsdijksvenen ging het pas echt hard toen her en der delen berkenopslag werd gekapt. Daar bleek ook, dat ze met weinig tevreden zijn: een stukje kaalkap voor brandhout vonden ze al prima. Dat was vrijwel steeds ergens aan de rand van het veen en langs een zandpad. Maar sinds een paar jaar is het veen één grote kapvlakte, en zijn de Nachtzwaluwen daar ook navenant te vinden. Voor een vogel van bosranden interpreteren ze deze

begrenzing wel heel ruim. Slechts een enkel deelgebied bleef helemaal zonder. Ze gedragen zich daarbij als echte pioniers: daar waar een jaar eerder nog bos stond, waren ze meteen present. Maar: zijn het deels jongen die hier in voorgaande jaren zijn geboren, of worden overvliegende vogels aangelokt door het geluid van de eerst aangekomen vogels? Er zijn in ieder geval wel

een paar vaste plekken, waar je ze elk jaar weer hoort. Je mag aannemen, dat het dan om vogels gaat die hier al eerder, en blijkbaar tot hun tevredenheid, een territorium hadden. Nog intrigerender is, waar ze van leven. Je kunt immers wel een geschikt habitat hebben, maar op zo'n net geschapen woestijn zal toch nog maar bar weinig te eten wezen. De vogels zullen het dan toch ergens anders moeten halen. Het wordt hoog tijd, dat er eens een nachtvlinderonderzoek wordt gedaan in het veen. Daar was afgelopen zomer een mooie kans voor geweest: op de nabij gelegen camping De Meester was een KNNV- kamp, met specialisten voor deze soortgroep. Jammer genoeg was het te laat om hen nog eens te laten kijken, maar het is de moeite waard om ze er eens op tijd voor te vragen.

Wat dit voorjaar wel opviel, waren de honderden Sint-Jansvlinders, die op kniehoogte over de graslanden aan de westkant vlogen. Maar deze zouden giftig moeten wezen, daar zou een Nachtzwaluw dus niets aan hebben. Dat is nagevraagd bij de Vlinderstichting, en volgens deze kenners bestaan hun prooien voornamelijk uit uitjes als Huismoeder en Volgeling, maar ook de Eikenprocessievlinder! Die laatste zijn genoeg te vinden langs de randen, de rupsennesten dan. Maar daar zie je dan weer nooit een Nachtzwaluw... Ook zouden er dan toch wel eens wat verongelukken door het verkeer langs zeker de Paterswal, maar ook dat zien we niet...

Draaihals 0 RL

Op 27 april zat een Draaihals naast een afgebroken berk, op de kaalkap helemaal aan de oostkant van het veen. Dat was een beeld, dat nog scherp voor ogen stond van 2016, toen ze in net zo'n stam een broedgeval hadden. Jammer genoeg is hij of zij daarna niet weer gezien of gehoord. De stam waar ze plaats had genomen bleek achteraf ook geen geschikte holte te bevatten, wel een gespaarde andere berk er vlak naast. Maar niet goed genoeg om er te blijven, dus.

Torenvalk 0 RL

Bij vrijwel elk bezoek aan het veen via de Nieuwe Leidijk zag je wel een jagende Torenvalk boven het ruige grasveld aan de tussen deze weg en de Krikkendijk. Geen enkele keer werd echter ook maar iets van balts gezien of gehoord. Dat de soort toch genoemd wordt in dit verslag is, omdat het om een soort gaat, waar de KNNV van Vriezenveen een eigen project voor heeft. Door een aantal leden die altijd al bezig waren met uilenkasten is ook voor deze soort een nestkastenproject opgezet.

Met een werkelijk ongekend succes. De samenvatting van de resultaten: **2020 - 9 nestkasten, 8 bezet, 48 eieren en 46 uitgevlogen jongen, niet geringd i.v.m. coronamaatregelen.** Voor een soort van de Rode Lijst een verheugend succes, en in grote tegenstelling met de nog steeds negatieve landelijke trend! Het wachten is er op, dat een paar van die 46 jongen zich een plekje zoeken in het veen.

Aan prooi schort het hier blijkbaar immers niet.

<https://www.knnv.nl/afdeling-vriezenveen/torenvalken>

Grauwe klauwier 9 RL

Nog zo'n soort, die dit jaar heel plezierig uit de bocht vloog. Jarenlang met slechts 1 of enkele als broedvogel, tot ze vanaf 2013 plotseling jaarlijks toenamen, met in 2016 met 8 territoria als hoogtepunt. Daarna kwam er de klad weer in, en namen we in gedachten alweer een beetje afscheid van ze. De 9 territoria van dit jaar waren dan ook een totale verrassing. Temeer, omdat er nogal wat veranderd is aan de westkant van het reservaat, wat altijd hun bolwerk was. Ook hier is veel opgaand hout verwijderd uit en langs de voormalige landbouwgrond binnen het veen. Wel zijn groepen Grauwe wilg en braamstruiken gespaard gebleven. Het bleek dit jaar ineens het beloofde land voor klauwieren te wezen. Daarbij gooiden ze, toen er eenmaal uitgevlogen jongen waren, alle schroom van zich af en lieten ze zich prachtig bekijken. Eén vogel sprong, of hinkte, eruit: bij de ingang van de Engbertsdijk aan de Paterswal voerde een mannetje met een manke poot zijn jongen op het landbouwhék. Een paar meter van het fietspad.. Deze haalde dan ook de landelijke tv, zie:

[Klauwier met lam pootje voedt jong op | Zelf Geschoten | Vroege Vogels - YouTube](#)

Wielewaaal 14 RL

Een soort die het landelijk niet goed gaat, maar die daar in Engbertsdijksvenen jarenlang geen enkele last van scheen te hebben. Weliswaar lopen ook hier nu de aantallen al een tijdje terug, maar dat zal in dit geval voor een deel te maken hebben met de boskap. Daar kan het overigens niet alleen aan liggen, want in delen waar niets is gebeurd met het bos zijn ze ook veel minder te horen. Met de jonge berkenbossen die nu zijn opgeruimd hadden ze toch al nooit zoveel. Wielewalen zijn nu bijna uitsluitend te vinden langs de randen van het veen. Het beste voorbeeld hiervan is het stukje Katerjanspad tussen Oude- en Nieuwe Leidijk: al fietsend werd je hier begeleid door aan weerskanten van het kanaal drie territoria Wielewalen. Niet gek voor één kilometer. Langs de randen staan de meeste eiken, zo ook hier: mogelijk vinden ze hier meer vlinders en rupsen? En dan vooral: zouden ze dan ook de Eikenprocessierupsen consumeren, of zijn die haren ook hen te machtig?

Raaf 1 RL

Al een paar jaar achtereen is hier een stel Raven present, je kunt ze jaarrond treffen, in het hele veen. Maar de meeste kans daarop is er aan de zuidkant, waar (nog) een wat grotere oppervlakte bos is aan weerskanten van de Oude Leidijk. Dit zal ook te maken hebben met het voedselaanbod, hier worden gevonden verkeerslachtoffers als Reeën ‘teruggegeven aan de natuur’. Tot nu toe lijken ze het zorgen voor nageslacht echter nog steeds voor zich uit te schuiven, er is nog steeds geen enkele waarneming die wijst op een broedpoging.

Matkop 2 RL

Matkopen zijn wel de meest in het oog springende verliezer van de bosbewonende soorten. Maar ook voor hen geldt, dat het toch niet alleen aan de boskap kan liggen. Ze zijn ook verdwenen juist in de delen waar ze vorig jaar nog broedden, maar waar het bos er nog net zo bij staat. Heel jammer, ze waren juist aan het opkrabbelen naar hun topjaar van 2014, toen 12 territoria. Hopelijk blijven ze toch tevreden met de restanten overgebleven bos, en is de inzinking tijdelijk. Maar de landelijke trend zal daar jammer genoeg niet aan bijdragen.

Boomleeuwerik 9

De meest in het oog springende profiteur van de nieuw gecreëerde kale bodem. Jarenlang moesten we het zonder doen, of met hooguit een enkele. Vorig jaar waren het er vijf, en dit jaar is er liefst een verdubbeling. Vrijwel alle waarnemingen zijn van de noordkant van het veen, de meeste op de verse kale vlaktes aan de noordoostkant. Deze plotselinge opleving zal niet uitsluitend door het gevoerde beheer komen. Sovon meldt voor de Boomleeuwerik over 2019: ‘vooral de stijging op heidevelden in het oosten en noorden springt eruit’. Dat lijkt zich dit jaar dus te hebben voortgezet.

Veldleeuwerik 9 RL

Evenals de Boomleeuwerik een onverwachte maar welkome stijger van het herwonnen open land, maar nu dan wel met een vegetatie. Vrijwel alle territoria lagen dicht bij elkaar in een deel van de centrale veenrug waar na het verwijderen van de berken een grazige vegetatie van korte Pijpenstro was achtergebleven. Door het intensieve beheer dat hier blijkbaar voor nodig was, zag je bijna geen overjarig, dood gras. Voor Veldleeuweriken blijkbaar een ouderwets extensief boerengrasland. Ze bereikten nu in ieder geval een voorkomen welke we in deze eeuw nog niet hebben gezien.

Maar nog steeds nog lang niet de 14 van 1998, het hoogste aantal in de telreeks.

Spotvogel 7 RL

Dat deze plezierige zanger een tik zou krijgen was te verwachten. De meeste kon je altijd treffen langs de westrand van het veen, in dichtgroeïend voormalige landbouwgrond, en in de opslag langs greppels. Deze werd in voorgaande winter subiet verwijderd. De enkele die het nog wel aandurfdën zaten bijna allemaal in een overgebleven randje langs een pad. Spotvogels hebben het hier vijf jaar achtereen zeer naar hun zin gehad, maar zitten nu weer op het peil van de jaren daarvoor.

Grote lijster 3 RL

Dit is ook weer een soort, die logischerwijs heeft moeten inleveren door de boskap. Maar ook bij de Grote lijster gaat het verband tussen hun afname en het areaal geschikt bos niet gelijk op. Veel van de territoria van voorgaande jaren werden juist gevonden in stukken bos waar niets is gebeurd. Toch hebben ze deze nu ook links laten liggen. Grote lijsters worden nog niet zo lang elk jaar gevolgd, maar waren hier wel heel constant aanwezig. Ook vorig jaar, volgens Sovon toen al een soort die meer dan gemiddeld achteruit ging. Dat lijkt in het veen nu dus ook te zijn gebeurd, zij het met een jaar vertraging. Er zullen bij de herinrichting binnen het veen oudere stukjes bos gespaard blijven, in overleg met de Telgroep. Hopelijk zullen de Grote lijsters deze in de komende jaren weer gaan opzoeken. Het zijn de vroegste voorjaarsbodes, meteen vanaf het lengen van de dagen kun je ze van verre al horen. Die wil je toch niet graag missen!

Grauwe vliegenvanger 4 RL

Altijd een schaarse, maar stabiele soort in het veen. Daar gaan we in ieder geval van uit: het is voor de meeste, al wat oudere tellers, een soort die gemakkelijk wordt gemist. Het ijle piepje gaat ouder wordende oren te boven, en dan hangt het er vanaf of je er een keer één in de kijker krijgt. Maar ook die kans is in Engbertsdijksvennen dus niet al te groot.

Blauwborst 85

Naast de blauwe Heikikkers is de Blauwborst toch wel voor velen een reden in het voorjaar voor een bezoekje aan Engbertsdijksvennen. De laatste vijf jaar liet een dalende lijn zien in hun voorkomen, en dat zou best wel eens kunnen komen door al die werkzaamheden. Hun vertrouwde omgeving veranderde elke winter weer wat meer, en dat geldt zeker voor voorgaande winter. Maar het aantal territoria van dit jaar is een aangename verrassing: ze zijn al weer aardig op weg naar het peil in hun beste jaren! Vergeleken met een jaar eerder is de toename zelfs spectaculair. Landelijk doen ze het ook goed, dus de ervaring past hier heel goed bij. Ze hebben blijkbaar genoeg aan het struikgewas dat hier en daar blijft staan. Het blijft dan ook één van de meest karakteristieke beelden van het veen: een zingende Blauwborst op een bloeiende Gagelkoepel.

Paapje 2 RL

Wat wil het Paapje? Daar breken beheerders en onderzoekers zich al tijden het hoofd over. Het is bijna niet voor te stellen, dat in een terrein met zoveel variatie als Engbertsdijksvennen, Paapjes zich niet meer thuis voelen. Ze worden heel vaak vergeleken met de volgende soort, de Roodborsttapuit. Naaste familie, ongeveer dezelfde manier van voedsel vergaren, wel met een andere wijze van overwinteren. Ze komen, of kwamen, naast en door elkaar voor, maar het Paapje was ooit 'gewoner' dan de Roodborsttapuit. In Engbertsdijksvennen is in 1986 in een toen al begraasd deel, de Weide van Overesch, een BMP gestart mede omdat daar nog een restpopulatie van het Paapje was.

Het landschap zag er toen helemaal niet zoveel anders uit als in later jaren: hoofdzakelijk Pijpenstrootje, met her en der een berkje of ander houtgewas. Een afrastering rondom als extra uitkijk. Paapjes waren er toen nog in de meerderheid, het was altijd een hele klus om beide soorten uit elkaar te houden als ze ver weg in een boomtopje zaten. In dat eerste jaar was de verhouding 4 – 1 voor het Paapje. Twee jaar later bereikten ze daar hun maximum, in de verhouding 8 – 3, maar al in 1993 stond het gelijk met 4 – 4. Dat was meteen hun afscheid als reguliere broedvogel, het jaar erop stond het 0 – 5. In de navolgende jaren kwam het nog slechts een enkele keer tot een territorium, terwijl de Roodborsttapuit doorgroeide tot een maximum van maar liefst 16 in 2014! In heel Engbertsdijkswenen zien we de laatste paar jaar meestal wel enkele zingende mannetjes of zelfs paren, maar het is in geen verhouding tot de aantallen Roodborsttapuit. Overigens is er achteraf nog een opwaardering voor één stel Paapjes van vorig jaar, deze zijn toen toch gezien met uitgevlogen jongen. Maar dat heeft dus niet gezorgd voor de herstart van een gezonde populatie dit jaar... Meer over het onderzoek:

<https://www.vogelbescherming.nl/actueel/bericht/wat-wil-het-paapje>

Roodborsttapuit 77

De vergelijking met het Paapje gaat dus al lang niet meer op, al jarenlang wedijveren ze nu samen met de Blauwborst om de aandacht in het open veld. Meestal zijn ze nipt in de meerderheid, maar de laatste paar jaar moesten ze de eer meestal aan de Blauwborst laten. Zo ook dit voorjaar, maar ook de Roodborsttapuit zag kans zich weer te herstellen van de dip van de laatste twee jaar. Dat was een positieve verrassing, de verwachting was juist dat ook zij een forse tik zouden krijgen door het gevoerde beheer. Maar ze maakten juist als ware opportunisten meteen gebruik van de verkregen ruimte: het is de enige van de gevolgde soorten, die in alle deelgebieden werd vastgesteld. Zelfs in de aanvullende deelgebiedjes buiten de oorspronkelijke begrenzing van het veen, die sinds een paar jaar ook worden meegeteld.

Gele kwikstaart 15 RL

Alweer een vogel van het boerenland, die het plotseling zeer naar zijn zin bleek te hebben in het alternatief in het veen. Ook deze was voornamelijk te vinden in het hogere middendeel, pas kaal gemaakt. Daar hadden ze dan de voorkeur aan de wat nattere delen, waar je ze op de dammen aantrof. Goed mogelijk dat ze van daaruit heel goed op jacht konden naar insecten op de steeds verder droogvallende waterbakken.

Graspieper 37 RL

Om het stukje nostalgisch boerenland in het veen compleet te maken, deed de Graspieper volop mee. Ze bereikten bijna een verdubbeling ten opzichte van vorig jaar, en daarmee het hoogste peil in bijna twintig jaar. Het deed de teller van dit deelgebied twifelen, of dit wel kon kloppen, maar deze doet dan ook nog niet zolang mee. Een stippenkaart van de verspreiding van 1988 nam het wantrouwen weg: er waren toen 123 territoria in het veen. En de dichtheid in het vergelijkbare deel met dit jaar was toen nog hoger.

Kneu 30 RL

Een medebewoner van de open heide met wat opslag, maar bij deze soort lijkt het nieuwe landschap minder in trek. Dat zou dan met het gebrek aan geschikt struikgewas voor de uitkijk en als nestgelegenheid de oorzaak moeten wezen. De korte vegetatie is immers grotendeels gebleven, en daar moeten ze het als zaadeter toch van hebben. Wel blijven ze nu al vier jaar achtereen constant, maar dan met de helft van de aantallen van de jaren daarvoor. Meest in het oog springt de teloorgang op de droge heide in noord, toch altijd een bolwerk, ze broedden daar bijna in een los kolonieverband. In goede jaren had je er daar altijd wel meer dan 10, dit voorjaar waren ze er met slechts 2 present.

Overige soortgroepen

Door de Zoogdierenwerkgroep wordt al jaren gevraagd om bij vogeltellingen ook de waargenomen zoogdieren in te voeren. Je bent er immers toch, en in Avimap kun je ze rechtstreeks kwijt. De gegevens worden mede gebruikt voor de trends bij zoogdieren. Bij deze groep gaat het ook lang niet met alle soorten goed, zo kwamen Haas en Konijn vorig jaar voor het eerst op de Rode Lijst. Zeker voor die laatste is dat bijna niet voor te stellen. Verder is de provincie Overijssel gestart met een onderzoek naar het voorkomen van **Wilde zwijnen** in en om Engbertsdijkswenen. Er is intussen een interview gegeven (GE) aan de coördinator van dit onderzoek.

Deze wilde graag wat weten over 'de perceptie van de tellers ten opzichte van het voorkomen van het zwijn'. Dit was een goede reden om eens nader te kijken naar de trefkans met deze zware jongens. Als teller ben je toch altijd een beetje beducht om deze te treffen. Zeker in het donker, op een smalle dam met aan weerskanten water. Maar ook hier is het lijden dat men vreest weer eens groter dan de werkelijke schrik. Uitgaande van 7 x 10 complete bezoeken, blijkt dat bij deze 70 bezoeken er 18 keer een zwijn in beeld is geweest, al dan niet in het eigen telgebied. Tot een werkelijk treffen is het daarbij nooit gekomen. Meestal ging het om één of enkele, eenmaal werden er 9 tegelijk gezien.

Al jaren gaat bij een telling de bergwandelmok mee het terrein in (GE), niet alleen voor de tredzekerheid maar ook voor de gemoedsrust, om niet met lege handen te staan bij een onverwachte ontmoeting. Maar het zien van een vers overleden keiler bij een ochtendbezoek maakt wel duidelijk dat deze afweermogelijkheid vooral denkbeeldig is.

De vondst van dit zwijn was op 23 mei, mogelijk was het dier aangeschoten. Drie dagen eerder werden bij een avondbezoek schoten gehoord van buiten het veen.

Bij een controle op 15 juli, was van het beest verrassend weinig over, op de schedel en wat huid na. De vraag is overigens wel, waar die zwijnen vandaan blijven komen.

Langs de ooststrand van het veen staat een stroomdraad, met het idee om de zwijnen binnen het veen te houden. Maar de trefkans in het nu zeer overzichtelijke veen doet vermoeden dat er steeds verse aanwas vanuit het oosten komt. Uit dronebeelden blijkt in ieder geval dat ze zich ook zeer thuis voelen in de mais op de door de provincie verpachte percelen voor de toekomstige inrichting.

Waar je veel meer kans op hebt ze te treffen, zijn **Reeën**. Deze zijn bij 54 van de 70 bezoeken genoteerd, en dan vooral aan de oostzijde van het veen. De meeste waarnemingen komen van het extensieve grasland aan de oostzijde, bij de vroegere schaapskooi. Een groot perceel, in vieren verdeeld door opslag in de greppels die het doorsnijden. Hier vinden ze rust en dekking, ook om hun jongen te werpen. Het gewas wordt dan ook pas na 15 juli gemaaid, waarbij steeds ook een strook ongemoeid blijft.

Wat voor de Reeën opgaat, geldt ook voor de **Haas**. Ook deze zijn jaarlijks vooral te vinden in ditzelfde grasperceel, bij vrijwel elk bezoek. Voor het hele veen geldt, dat bij 39 van de 70 bezoeken een Haas genoteerd kon worden.

Er werd dit jaar slechts 1 keer een **Vos** ingevoerd, en dat is opvallend weinig. Zeker gezien de opslag die van de dammen is verwijderd zou je ze juist veel vaker in beeld moeten krijgen. De meest bijzondere beelden van een Vos hier, zijn van buiten de broedtijd: een stel geluksvogels kon vanaf De Pluus de ontmoeting vastleggen van 2 juveniele Zeearenden met een nieuwsgierige Vos. Ze gingen na wat plaagstootjes, met zelfs een haasje-over, elk hun eigen weg, de arenden waren er de volgende ochtend nog.

Ten slotte is er nog 1 waarneming van een **Das**. Er zijn een paar bewoonde burchten in het veen, maar daar zie je ze niet gauw als je er niet speciaal voor op pad gaat. De ene waarneming nu, was echter op de plek van een naar we weten al een hele tijd niet meer bewoonde burcht.

Heel opvallend: **Konijnen** zijn vrijwel verdwenen in het veen. Alleen op de droge heide in het noorden werden ze af en toe nog gezien, maar niet genoteerd. Op andere plaatsen zijn ze wel zeker verdwenen, zoals op het hoge deel bij de vroegere schaapskooi. Dat een tot voor kort zo'n algemeen beest zo kan verdwijnen is bijna niet voor te stellen.

Bij de amfibieën is de **Boomkikker** een soort die al een hele tijd niet meer binnen het veen gehoord werd. Wel zijn ze al jaren bekend van de zuidrand, maar dit jaar begeleidden ze ook op twee plaatsen diep in het veen het gesnor van Nachtzwaluwen. Op de ene plek werden ze in 2014 ook al eens gehoord, bij een dam met heel veel bramen. De andere plek is nieuw. Het was bij een veenput, recent helemaal van opslag ontdaan, waar ze zich mengden bij het kwaken van de Groene kikkers.

Ten slotte was het ook een goed jaar voor de **Veenmol**. Deze werden van noord naar zuid af en toe gehoord, wat nog knap lastig is als je voor de Nachtzwaluwen op pad bent. Maar loop je op het geluid af, dan blijken ze vlak voor je te zitten, en stoppen ze schielijk met snorren.

De mensen die het veldwerk hebben gedaan dit jaar:

Peter van de Akker	Rick de Ruiter
Siegfried Ekkel	Jan Stegeman
Tom van Maanen	Johan Stegeman
Geert Euverman	Leen Smits
Alex Huizinga	Rob Verfaillie
Gerjan Marsman	

Gerrit Schepers en Herman Stevens volgden de Kraanvogels buiten het veen.

Johan Bekhuis las, als Engbertsdijksvenen-kenner, het verhaal door en voorzag het van commentaar.

Alle foto's zijn weer van Gerrit Schepers, behalve die van de zwijnenschedel.

Rick Ruis verzorgde de vergunningen en de afstemming met Staatsbosbeheer. Voorlopig voor de laatste keer, met ingang van 2021 heeft hij een andere functie. De Telgroep wenst hem daarbij alle goeds, maar zal hem missen, zowel in het veld als contactpersoon! Maar voor een invalbeurt is hij altijd welkom.

Geel = geteld in dit jaar

Grijs = niet (overal) geteld in dit jaar

Handmatig	2003	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	>Avimap 2016: CaGa x Gga
Canadese gans		1								1	1			1	
Brandgans	9	15	11	12	22	28	19	16	7	5	9	2		1	
Grauwe gans		10	28	28	34	73	65	65	50	41	66	38	36	37	
Knobbelzwaan	1														
Nijlgans	4	4	3	3	3	6	5	2	4	2	1	1		2	
Bergeend	5	5	6	6	2	3	3	1	2	3					
Krakeend	1	1					2	1					1	5	
Soepeend														1	
Wilde eend											69	53	46	49	
Slobeend	15	16	6	13	17	21	18	13	17	6	6	7	6	11	KW
Zomertaling	9	2	6	1	3	3	1	3	6	2	2	3		2	BE
Wintertaling	103	82	70	65	55	65	75	96	72	46	29	44	45	41	KW
Tafeleend	2	3	5	9	4	3	8	4	6	2	3	3	1		
Witoogeend	1				1										
Kuifeend	55	41					40		32	19	18	10	11	11	
Patrijs							1								KW
Kwartel		5	1	1	9	3	4	2	2	1	2		6	2	
Fazant											1	4	6	9	
Dodaars	22	30	34	26	23	20	23	37	30	20	25	31	18	9	
Roodhalsfuut			1												GE
Fuut	5	2	2		1		1	1	1	2	2	1	1	1	
Geoorde fuut	27	12	20	16	10	21	7	10	11	4	3	1	1	3	
Wespendief	1										1	1		1	
Sperwer	1	1									1			1	
Havik	2	4	3	4	2	3	2	2	2	2	1	1	3	2	
Bruine kiekendief	1	1													
Buizerd	7	7	4	3	2	5	3	6	4	5	3	5	5	5	
Waterral	26	28	24	24	23	20	29	35	57	45	36	24	15	19	
Porseleinhoen	2					1		1		1					KW
Waterhoen	13	17					10				2	2	3		
Meerkoet	25	20					18				8	7	4	1	
Kraanvogel					2	1	1	1	1	2	2	2	1	1	GE
Kievit	5	6	6	3	6	5	5	5	4	5	4	6	11	26	
Kleine plevier		2	4	3	2					1	2		1	4	
Houtsnip	6		4	7	5	5	9	4	8	6	4	10	11	11	
Watersnip	1			3	2		2	3	3		10	5	3	3	BE
Grutto								1	1		1				GE
Wulp	1	1			2	1		1	1		2	2		1	KW
Tureluur	2	2	3	1	1	3	2		1	2		1	1	6	GE
Kokmeeuw	297	299	215	235	250	418	170			1		3		20	
Holenduif	8	3									2	1		1	
Zomertortel	10	6	10	7	2			3	1	1		1			KW
Koekoek	14	10	9	7	9	7	8	11	8	10	10	6	8	5	KW
Kerkuil									1	1	1	1	1	1	
Bosuil		1	1					1	2	1			1		
Ransuil		2						1	2				1	1	KW
Nachtzwaluw		6	3	14	21	16	29	20	18	22	12	22	32	40	
IJsvogel		2						1	1	1	1	1	1	1	
Draaihals									1	1			1		EB

Middelste bonte specht											2	3	2	
Kleine bonte specht		1	1	2		2	4	6	7	8	5	10	9	4
Grote bonte specht	15	12					27	26	27	33	29	33	26	23
Zwarte specht	1													
Groene specht			1	2			1		3	3	4	3	2	2
Torenvalk	1	2				1								KW
Boomvalk	1	1											1	KW
Grauwe klauwier	1	3	1	1		1	4	7	6	8	4	1	2	9 BE
Wielewaal	17	26	30	29	21	17	35	24	19	17	17	18	18	14 KW
Kauw	3	1												
Raaf							1				1	1	1	1 GE
Kuifmees	1		1						2					
Glanskop	1	1							1	6	3	7	6	2
Matkop	10	3	9	7	4	5	8	12	11	7	8	9	10	2 GE
Boomleeuwerik	3	2		1					1	1	1	1	5	9
Veldleeuwerik	5	2					5	5	6	2	1	1	2	9 GE
Oeverzwaluw	30	3	1											
Staartmees							4	5	8	8	14	11	7	4
Fluiter	2	1		4		2	2	1	2		8	4	3	1
Rietzanger		1							1	1		1	1	
Kleine karekiet	4			2	2	1	1		1	1	1	1	1	
Bosrietzanger	1	3	3	5	3		7	5	5	4	6	3	5	4
Spotvogel	5	6	4	6	9	6	6	7	14	17	15	16	18	7 GE
Sprinkhaanzanger	8	16	10	7	1	8	14	7	10	18	9	3	3	2
Braamsluiper	1	1									3	6	2	6
Grasmus	144	122					204					192		
Goudhaantje											1	1	1	
Boomklever									1	1	1	1		
Boomkruiper	3	6					21	23	31	15	16	21	20	21
Grote lijster							8				11	8	8	3 KW
Grauwe vliegenvanger	1	3		2	1	1	3	1	3	2	4	5	3	4 GE
Blauwborst	52	52	66	74	77	98	78	93	96	93	82	71	57	85
Nachtegaal												1		
Bonte vliegenvanger	3	6					18				12	17	13	6
Gekraagde roodstaart	11	11					36	34	32	23	23	21	15	21
Paapje	1		2	2		1	2	2			2	1	4	2 BE
Roodborsttapuit	55	63	90	95	104	104	95	107	108	93	74	66	68	77
Tapuit							1							BE
Gele kwikstaart	1	1	1	4	3	2	7	8	3	4	1	1	4	15 GE
Grote gele kwikstaart		1												
Witte kwikstaart		1					3				2		4	3
Graspieper	53	10	11	15	20	20	23	17	27	20	25	16	20	37 GE
Boompieper	156	176					206					125		
Appelvink	6	7	3	9	2	3	7	11	7	6	14	11	11	8
Goudvink	3						3	1	4	4	5	2	1	
Groenling	2	1					1				1	4		1
Kneu	23	47	53	55	43	47	58	61	60	61	37	31	33	30 GE
Putter									1			3	3	2
Geelgors	119	75					59	66	53	50	44	54	54	48
Rietgors	276	167					181					154		

Koekoek: *Vanaf 2009 gecorrigeerd naar 2/3 van gevonden aantallen!*
Kraanvogel: *In 2019 2 territoria, maar van slechts 1 paar!*

Nooit geteld worden:

Houtduif

Gaaï

Zwarte kraai

Pimpelmees

Koolmees

Zwartkop

Tuinfluitier

Winterkoning

Fitis

Tjiftjaf

Roodborst

Merel

Zanglijster

Heggenmus